

مطالعه تطبیقی گرافیک رو جلد کتاب‌های درسی رشته گرافیک در دهه ۹۰ هجری شمسی

سمیرا صفاری^{۱*}، شهناز فاطمی^۲، مهسا سلجوقی نژاد^۳، محدثه عرب زاده تهرانی^۴، الهه قرائی خضری پور^۵

۱- دانشگاه جامع علمی کاربردی، مرکز علمی کاربردی بندرعباس ۱، بندرعباس، ایران

۲- گروه ارتباط تصویری، آموزشکده حضرت فاطمه (س)، کرمان، دانشگاه فنی و حرفه‌ای استان کرمان، ایران.

۳- گروه ارتباط تصویری، آموزشکده حضرت فاطمه (س)، کرمان، دانشگاه فنی و حرفه‌ای استان کرمان، ایران.

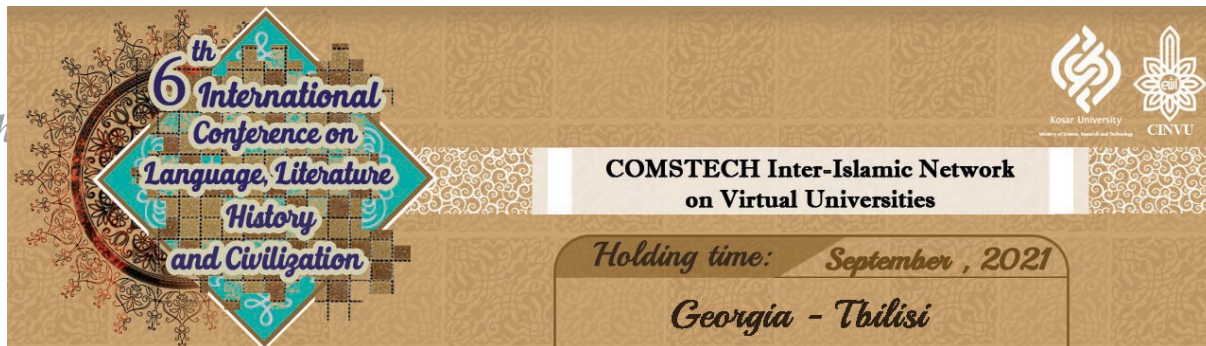
۴- گروه ارتباط تصویری، آموزشکده حضرت فاطمه (س)، کرمان، دانشگاه فنی و حرفه‌ای استان کرمان، ایران.

۵- گروه ارتباط تصویری، آموزشکده حضرت فاطمه (س)، کرمان، دانشگاه فنی و حرفه‌ای استان کرمان، ایران.

چکیده

کتاب‌های درسی هنرستان دارای کاربرد زیادی‌اند که برای آموزش دانش آموزان و هنرجویان می‌باشد. تصاویر رو جلد آن‌ها یکی از موارد مهم در جذابیت انتقال مفاهیم مطالب داخل آن است. کم توجهی به این مسئله، منجر به کاهش علاقه خوانندگان این کتاب‌ها می‌شود. بررسی آنچه تاکنون طراحی شده، به ارتقاء سطح کیفی آثار کمک می‌نماید. لذا به این پرسش می‌رسیم که گرافیک رو جلد کتاب‌های درسی رشته گرافیک در دهه ۹۰ هجری شمسی چگونه بوده است؟ هدف از این نوشتار، رشد جایگاه این نوع کتاب‌ها، با استفاده از ارائه راهکارهای جدید برای خلق طرح‌های نو می‌باشد. این تحقیق از نظر روش توصیفی - تحلیلی و از نظر هدف کاربردی است. روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و میدانی بوده و ابزار آنان، فیش و کارت مشاهده می‌باشد. جامعه آماری، رو جلد کتاب‌های درسی رشته گرافیک هنرستان ایران در دهه ۹۰ هجری شمسی بوده، و روش نمونه‌گیری آن، کامل است. در شیوه‌های بیان، عکاسی، و در روش‌های تایپوگرافی، فونت آماده بیشتر مورد استفاده بوده است. ارتباط تصاویر با محتوای کتاب در اغلب موارد وجود دارد.

واژگان کلیدی: رو جلد، کتاب درسی، کتاب هنرستان، گرافیک

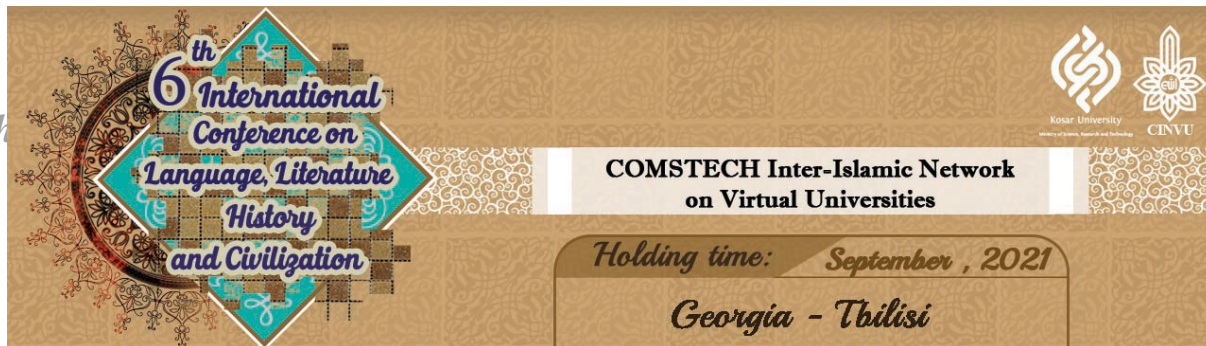
مقدمه

کتاب های درسی رشته گرافیک مورد استفاده ی طیف عظیمی از هنرجویان است. و تصاویر آن می تواند آموزش و جهت دهنده سلیقه هنرآموزان باشد. امروزه طراحی رو جلد کتاب های درسی از اهمیت ویژه ای در جذب علاقمندی دانش آموزان به مطالعه متن کتاب دارد، ارتباط تصویر با روحیات و محتوا کتاب بسیار تأثیر گذار است. همواره توجه به مبحث طراحی رو جلد کتاب های درسی مورد توجه نبوده و از نظر طراحی گرافیک عدم زیباشناسی خلاق و نامناسب دارد، از طراحان گرافیک در این کار بهره نبرده اند و در طراحی رو جلد بیشتر کتاب های هنرستان، عدم استفاده از المان های جدید و نو است. در حال حاضر با اهمیت ندادن به طراحی رو جلد کتاب های درسی، باعث وجود مشکلات و پیامدهایی مانند کاهش علاقه مخاطبان این نوع کتاب ها می شود. طراحی رو جلد کتاب نمی تواند با مخاطب ارتباط برقرار کند، این مشکل باعث شناخت نادرست خوانندگان به کتاب های درسی و ضعیف بودن طرح رو جلد این کتاب ها نسبت به کتاب های دیگر می شود و دور شدن متخصصین این امر به امور آموزش است و موجب شکست در یادگیری و افت تحصیلی می گردد. در نتیجه برای حل این مشکل نیاز به تحقیقات گسترده داریم. به نظر می رسد پژوهشی در زمینه ی مطالعه تطبیقی گرافیک رو جلد کتاب های درسی رشته گرافیک در دهه ۹۰ هجری شمسی صورت نگرفته و این نوشتار اولین تحقیق در این مورد است.

از جمله اهداف اصلی این پژوهش ارائه راه حل های مفید برای کاربرد تصویر در رو جلد، جهت جذب کردن مخاطب به کتاب های درسی رشته گرافیک می باشد. این تحقیق پاسخی به این پرسش است که گرافیک رو جلد های این دسته از کتاب ها در دهه ۹۰ هجری شمسی چگونه بوده است؟ در این راستا پس از بیان ویژگی های روش تحقیق میدانی نگارندگان، و توضیح ضمن بیان روش های تنوع شیوه بیان تصویر و انواع طراحی حروف، به ارائه یافته های حاصل از آن می پردازیم.

روش تحقیق

یکی از انواع کتاب های حوزه آموزش هنر گرافیک، کتب درسی هنرستان می باشد. تصویر در طراحی جلد این کتاب ها، نقش مهمی در جذب مخاطب و فروش آن ها دارد. نگارندگان در یک تحقیق میدانی، به مقایسه تصویر در رو جلد کتاب های درسی رشته گرافیک در ایران در دهه ۹۰ هجری شمسی پرداخته اند. بررسی تصویر آثار موجود، راهنمای مناسبی برای طراحان در آینده خواهد بود. جامعه آماری ۲۲ عدد بوده که با روش نمونه گیری کامل، شامل کتاب های درسی گرافیک در دهه ۹۰ هجری شمسی، مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. این تحقیق از نظر هدف، کاربردی- توسعه استراتژیک است. از نظر روش، توصیفی (موردی و تحلیلی) می باشد. روش جمع آوری اطلاعات کتابخانه ای و میدانی بود. در روش کتابخانه ای از کتب و مقالات معتبر استفاده شده است. روش میدانی با استفاده از کارت مشاهده و بررسی نمونه های

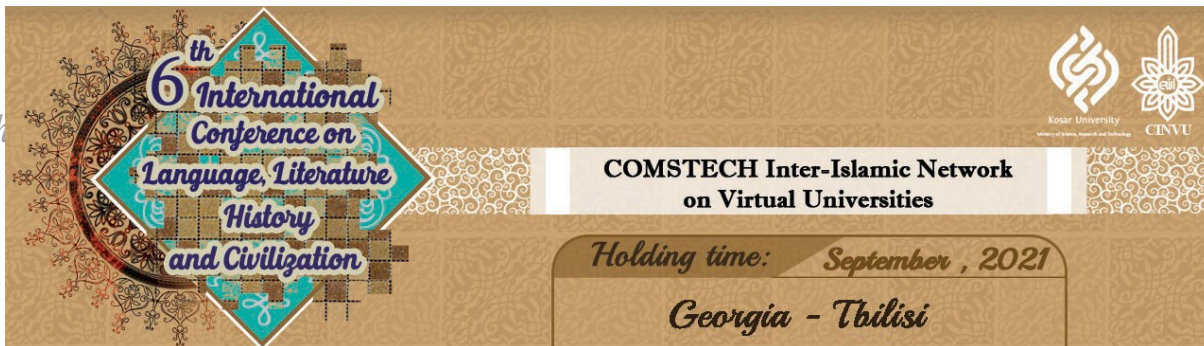
موجود در جامعه انجام شده است. روش نمونه گیری، تصادفی و ابزارهای جمع آوری اطلاعات، فیش برداری متون و فضای مجازی، همچنین عکس برداری از آثار بود. روش استنتاجی و نتیجه گیری، از تحلیل ها و مقایسه ها به دست آمد.

یافته ها

شیوه های بیان مفهوم در طراحی گرافیک، متفاوت است که طراحان می توانند از آن برای ارائه پیام ها استفاده نمایند. کاربرد حروف، عکس، تصویرسازی، رنگ، کلیپ آرت و ترکیب این روش ها، مجموعه ای از راهکارهای رایج در این مسیر است. عکس به عنوان شیوه ی مستقل در طراحی رو جلد کتاب، به صورت های مانند لندسکیپ، پانوراما، جزء گیری i، جلوه های ویژه، زوایای خاص، دوتون، تک رنگ، استفاده از فیلترها و استفاده از بریده تصاویر دیده می شود. در شیوه تصویرسازی مواردی مانند به کار گیری تکنیک های نقاشی، استفاده از عکاسی، شکل دادن و ساختن تصویر با حروف الفبا، جزئی گیری وجود دارد. (عفراوی، ۱۳۸۷، ص. ۲۲-۲۵)

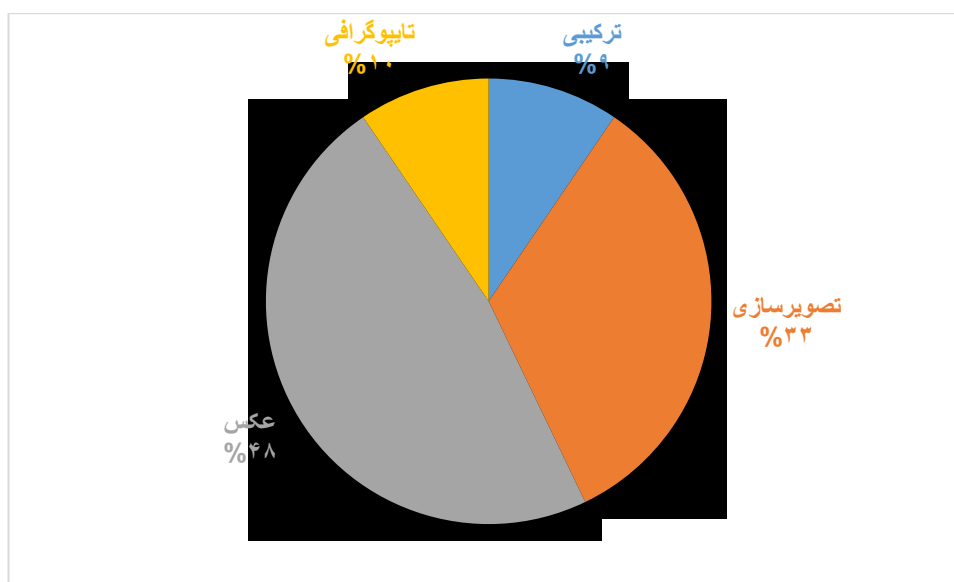
عکس یکی از پرکاربردترین روش ها برای بیان مفاهیم می باشد. این عنصر، گاهی به شکل خاص تهی شده و به همان صورت به کار می رود. در موارد دیگر با ایجاد جلوه های ویژه ی موجود در نرم افزارها، متناسب با نوع سفارش تبدیل می شود و سپس مورد استفاده واقع می گیرد. در اکثر سفارشات سینمایی عموماً از عکس، به عنوان عنصر اصلی بیان مفهوم دیده می شود. تصویرسازی نیز یکی از با سابقه ترین شیوه های بیان می باشد. در حال حاضر در بسیاری مواقع عکس جایگزین تصویرگری شده است اما در گذشته، این هر بسیار پر کاربرد بود. همچنین امروزه، در مواردی که عکس قدرت نمایش ندارد، مانند ارائه اغراق آمیز از موضوع و نمایش جزئیات، نیز در کارهای کودکان، نیاز به تصویرگری بیشتر احساس می شود. برخی از طراحان، تصویرگری را به عنوان پایه کار خود انتخاب می کنند. رنگ در بسیاری از آثار گرافیکی دیده می شود، اما در برخی از کارها بر پایه رنگ به طور مطلق وجود دارد. کلیپ آرت یا کلیپوگرافی، شیوه دیگر از طراحی است که شامل طراحی شکل برداری می شود. (عفراوی، ۱۳۸۷، ص. ۲۶-۲۹)

حروف نگاری یا تایپوگرافی، شامل بیان مفهوم یا ایده، به وسیله چینش حروف را شامل می شود. این شیوه با روش های متفاوتی صورت می گیرد که استفاده از فونت های کامپیوتری آماده، خطوط سنتی و دستنویس از عمده ترین آن ها می باشد. آینه ای کردن حروف، بریده جراید، ترکیب دستنویس و فونت، ایجاد فیلترهای مختلف روی نوشته، قرار دادن قالب های خاص (فیگوراتیو، چهره، حروف دیگر، اشکال هندسی)، تکرار حروف با چرخش، جابجایی و درهم، استفاده از ابزارهایی که شبیه حروف دیده می شود، استفاده از فضای مثبت و منفی در حروف، همگی از تکنیک های تایپوگرافی در خلق رو جلد کتاب است. همچنین برش دادن و تکه کردن با جابجایی حروف، تأکید بر بخشی از کلمه یا حروف با استفاده از رنگ، بافت، شکل، اندازه، چرخش و ...، ریتم در حروف، کاربرد حروف به شکل تصویری و تصویرسازی از دیگر

روش‌های این مجموعه می‌باشد. (عفراوی، ۱۳۸۷، ص. ۲۵-۲۶) از این روش‌ها و تکنیک‌ها، علاوه بر خلق تصاویر رو جلد کتاب‌ها، در طراحی عنوان و نوشتار آن‌ها نیز می‌تواند بهره جست. آشنایی طراحان با این موارد می‌تواند سبب بدیع شدن اثر و جذابیت طراحی رو جلد کتاب‌های درسی هنرستان گردد.

در کتاب‌های درسی رشته گرافیک در دهه ۹۰ هجری شمسی، از انواع شیوه‌های بیانی استفاده شده است. بر طبق نمودار ۱، شیوه بیان در این کتاب‌ها شامل چهار دسته‌ی تصویرسازی، عکس، تایپوگرافی و ترکیبی می‌شود. کاربرد عکس با ۴۸٪ میزان فراوانی، بیشترین استفاده را داشته است. سپس تصویرسازی با میزان ۳۳٪ در مقام بعدی مورد استفاده می‌باشد. روش‌های ترکیبی و تایپوگرافی کمترین تنوع را دارد. (تصاویر ۱-۴)

نمودار ۱ نمودار فراوانی شیوه بیان در رو جلد کتاب‌های درسی رشته گرافیک در دهه ۹۰ هجری شمسی (تحلیل نگارندگان)

6th International Conference on Language, Literature, History and Civilization

COMSTECH Inter-Islamic Network on Virtual Universities

Holding time: September, 2021
Georgia - Tbilisi

Kosar University
Ministry of Science, Research and Technology
CINLU

 <p>کارگاه هنر ۱ دوره پیش از دانشگاهی - رشته هنر</p> <p>۵۱۳</p> <p>شکل ۲ رو جلد کتاب درسی رشته گرافیک با شیوه عکس (آرشیو نگارنگان)</p>	 <p>خوشنویسی دوره اول - آشنایی با رشته هنر (فصلنامه تخصصی - رشته هنر)</p> <p>۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳</p> <p>شکل ۱ رو جلد کتاب درسی رشته گرافیک هنرستان با شیوه تایپوگرافی (آرشیو نگارنگان)</p>
 <p>نمایش (تئاتر یا هنرهای نمایشی) دوره پیش از دانشگاهی - رشته هنر</p> <p>۱۱۵</p> <p>شکل ۴ رو جلد کتاب درسی رشته گرافیک با شیوه ترکیبی (آرشیو نگارنگان)</p>	 <p>مبانی تصویرسازی دوره اول - آشنایی با رشته هنر (فصلنامه تخصصی - رشته هنر)</p> <p>۱۱۵۲</p> <p>شکل ۳ رو جلد کتاب درسی رشته گرافیک با شیوه تصویرسازی (آرشیو نگارنگان)</p>

حروف نگاری در عنوان رو جلد کتاب های درسی رشته گرافیک متفاوت است. در نمودار ۲ دیده می شود که ۸۵٪ از نمونه آماری موجود فونت آماده مورد استفاده بوده و ۱۵٪ خوشنویسی سنتی دیده می شود. عموماً نوع دستنویس و ترکیبی وجود ندارد. فونت ها، تیر و نازنین، خطوط سنتی، نستعلیق است. (تصاویر ۵-۷)

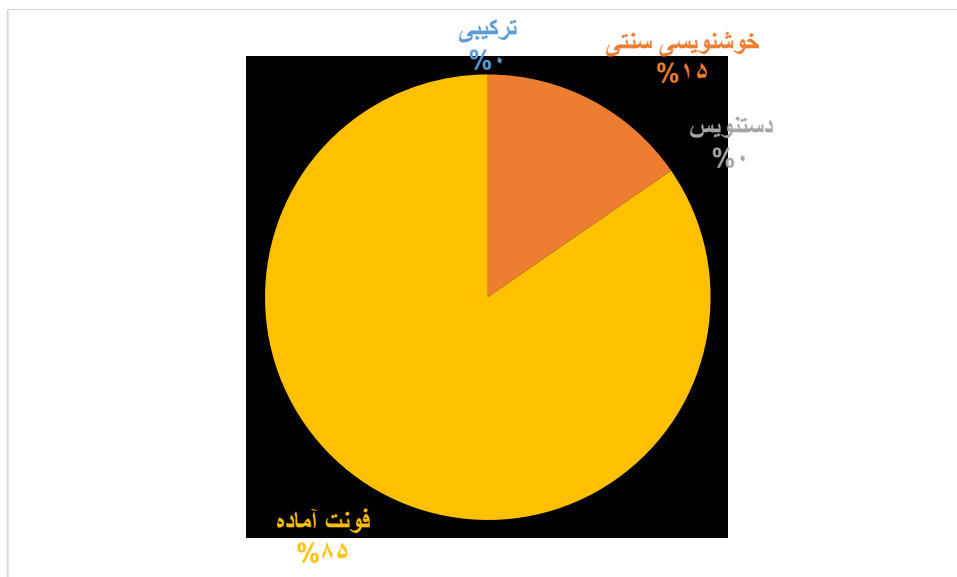
6th International Conference on Language, Literature History and Civilization

COMSTECH Inter-Islamic Network on Virtual Universities

Holding time: September, 2021

Georgia - Tbilisi

Kosar University
University of Science, Research and Technology
CINLU

نمودار ۲ نمودار فراوانی انواع حروف نگاری در رو جلد کتابهای درسی رشته گرافیک در دهه ۹۰ هجری شمسی (تحلیل نگارندگان)

6th International Conference on Language, Literature, History and Civilization

COMSTech Inter-Islamic Network on Virtual Universities

Holding time: September, 2021
Georgia - Tbilisi

 <p>شکل ۶ کاربرد فونت تیترا در کتاب درسی رشته گرافیک در دهه ۹۰ هجری شمسی</p>	 <p>شکل ۵ کاربرد خط سنتی نستعلیق در کتاب درسی رشته گرافیک در دهه ۹۰ هجری شمسی</p>
 <p>شکل ۷ کاربرد فونت نازنین در کتاب درسی رشته گرافیک در دهه ۹۰ هجری شمسی</p>	

در روجلد کتاب های درسی رشته گرافیک هنرستان از تصاویر متنوعی استفاده شده است. این تصاویر در بخش تصویر سازی: شامل مواردی مانند شهر، بافت های چابی، نگارگری، طراحی درخت و اجسام، بی جان، و در بخش عکس، آثار و اشیا باستانی، تنبور، ماسک، انسان فیلم نگاتیو، دوربین، مداد، میوه را شامل می شود. همچنین علاوه بر مواردی مثل حروف و سیاه مشق، عناصر بصری مانند مربع، مستطیل، دایره، حجم، خط، ریتیم، سطح رنگ رنگ و چرخه رنگ دیده می شوند. در روجلد ها نقوش کاربردی ندارد. همچنین بر طبق نمودار ۳، در ۹۶٪ موارد ارتباط تصاویر یا محتوا کتاب وجود دارد.

6th International Conference on Language, Literature History and Civilization

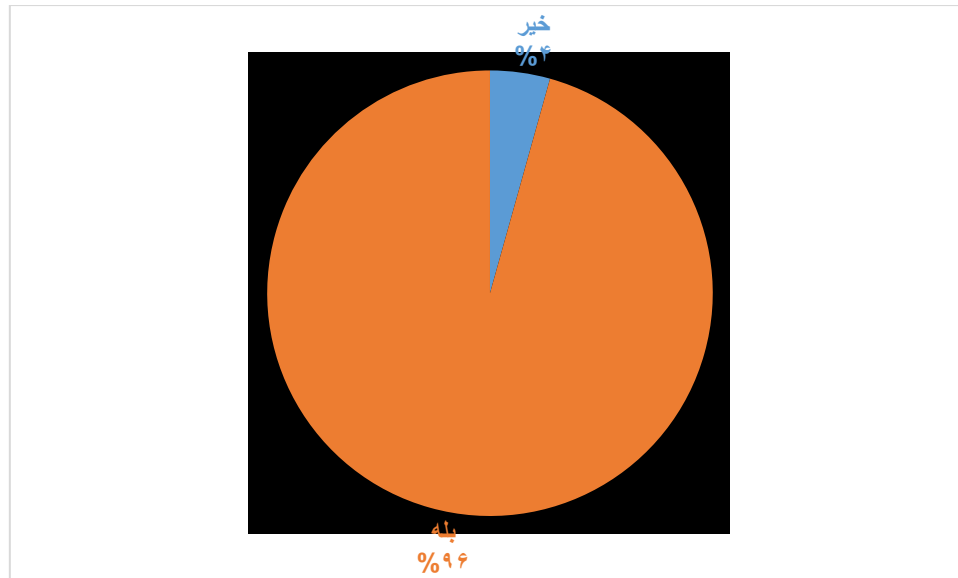
COMSTech Inter-Islamic Network on Virtual Universities

Holding time: September, 2021

Georgia - Tbilisi

Kosar University
University of Quality, Research and Technology

CINU

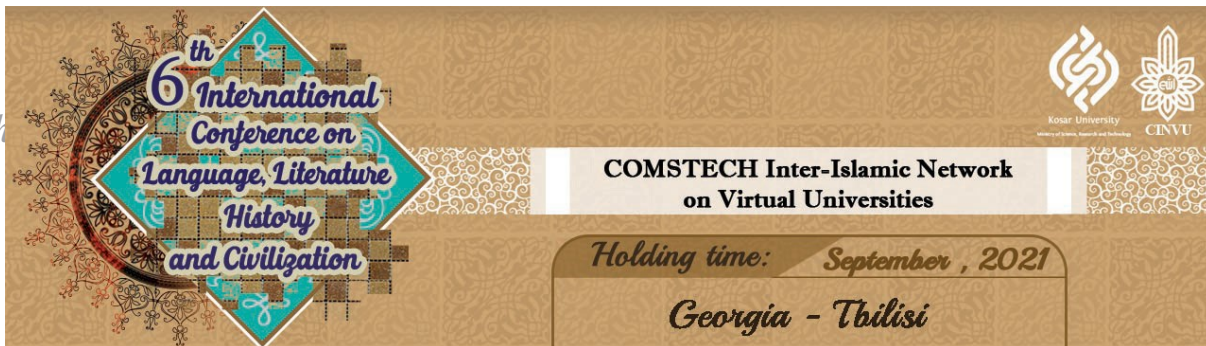

نمودار ۳ نمودار میزان ارتباط تصاویر و جلد با محتوای کتاب‌های درسی رشته گرافیک در دهه ۹۰ هجری شمسی (تحلیل نگارندگان)

بحث و نتیجه‌گیری

گرافیک و جلد نقش مؤثری در علاقمندی دانش آموزان به محتوای کتاب دارد؛ این مسئله در مورد کتاب‌های درسی نیز صادق است. در طراحی و جلد کتاب‌های درسی رشته گرافیک هنرستان در دهه ۹۰ هجری شمسی، ارتباط تصویر با روحیات و محتوا کتاب بسیار تأثیرگذار است و در اغلب موارد این رابطه وجود دارد. در بخش تصاویر، بیشتر عکاسی و بعد تصویرگری دیده می‌شود. نقوش کاربردی ندارد. در بخش تایپوگرافی، بیشتر فونت آماده به کار گرفته شده است. فونت‌ها تیر و نازنین بوده و خط سنتی، نستعلیق می‌باشد. در این دسته از آثار، مشکلاتی مانند ضعیف گرافیک تصویر و جلد‌ها، استفاده از تصاویر و رنگ‌های تکراری وجود دارد. در نتیجه پیشنهاد می‌شود که تحقیقاتی در زمینه نوع رنگ و میزان خلاقیت موضوعی تایپوگرافی و تصویر در و جلد انجام گیرد. همچنین لازم است مطالعه تطبیقی با جامعه آماری شامل کتب هنرستان در همه رشته‌ها صورت گیرد. پیشنهاد می‌شود که در طراحی و جلد کتاب‌های درسی رشته گرافیک، از رنگ‌های زنده و تصاویر و ایده‌های نو و به روز بهره برده شود.

منابع

۱- عفرای دب. (1387). شیوه های بیان در طراحی گرافیک. گرافیک و چاپ. 30- 22, 6,